

Bu gün peşəkar və akademik teatrın tarixinə baxanda klassiklərimizin hansı məşəqqətli yollardan keçdiklərini aydın təsəvvür edirik. Həvəskarlıqdan peşəkarlığadək sənət yolunda addım-addım irəliləyib, milli teatr tarixinə adını yazdıranlardan biri də bu il anadan olmasının 120 illiyi qeyd edilən rejissor İsmayıl Hidayətzadədir.

1901-ci ilin avqust ayında Bakıda, dənizçi ailəsində dünyaya göz açan İsmayıl cəmi 50 il ömür sürüb. Teatrı ilk tanışlığı meydan tamaşalarından, dərviş nağıllarından, şəbih mərasimlərindən başlayıb. Atası Hüseyn onu molla məktəbində təhsilə yollasa da, kasıb övladı sayıldığı üçün İsmayıl "İttihad"da güzəştə oxumağa icazə verilib.

olub. H.Ərəblinski isə onun bu təqlidinə pis baxmayıb, lakin ona teatrın sirlərini öyrətməyi də unutmayıb.

İsmayıl Hidayətzadə Hüseyn Ərəblinski ilə tanışlığı barədə "Mənim yaradıcılıq yolu" adlandırdığı "Xatirələrim"də yazır: "Məktəbimizin müdiriyyəti tamaşalara rəhbərlik etmək üçün Ərəblinskiyə dəvət edirdi. O, truppı öz istədiyi kimi tərtib edib, tamaşaları Tağıyev və Mayılov teatrlarında göstərmək üçün hazırlayırdı..."

Belə günlərin birində mən Ərəblinski ilə, mənə çox böyük təsir bağışlayan bu adamla tanış olmuşam. Bütün xahişlərimə baxmayaraq, o, mənə öz tamaşalarında məşğul etməkdən boyun qaçırmırdı. Çünki mən hələ çox kiçik idim. Nəhayət ki, yanğımyı duyub, "Ağa Məhəmməd Şah Qacar" pyesində kütləvi səhnələrə çıxmağıma razı oldu. Məni səhnədə görən aktyorlardan biri Ərəblinskiyə təqlid etdiyimi dərhal başa düşərək, qaçıb onu çağırır və mənə göstərərək deyir: "Budur balaca Ərəblinski". Ərəblinski durub xeyli mənə baxır. Onun mənə baxdığını başa düşdükdə çox tutul-

Teatr tənqidçilərinin bəyəndiyi "Siya-vuş"dan sonra Opera və Balet Teatrında "Koroğlu" və "Karmen" operalarını səhnələşdirir. Rus Dram Teatrında "1905-ci ildə" və "Vaqif" tamaşalarını səhnələşdirir.

1938-ci ildə Moskvada keçirilən "Azərbaycan Mədəniyyəti Günləri"ndə quruluş verdiyi "Koroğlu" və "Arşın mal alan" tamaşaları böyük uğur qazanır ki, bu da İsmayıl Hidayətzadənin rejissor kimi şöhrətini artırır. O, Opera və Balet Teatrının rəhbəri təyin edilir.

İsmayıl Hidayətzadə tez-tez "Mən Cabbarlı məktəbinin yetirməsiyəm" deyirmiş. Bu səmimi etirafın arxasında sənət və əqidə dostluğu dayanıb. Azərbaycan teatrını inkişaf etdirmək, maraqlı tamaşalar hazırlamaq, gözəl aktyor oyunu onların sənət xatirələrinin əsas qayəsi olub.

İsmayıl Hidayətzadənin cib dəftərçəsində C.Cabbarlının xətt ilə yazılmış maraqlı bir and olub: "Biz, aşağıda imza edən İsmayıl və Cabbarlı aprel ayının sonunda ikili bir qərara gəldik: Azərbaycan teatrı başqa teatrlardan geri deyilsə də, rəqabət yoxluğundan teatr bir durğunluq keçirir və öz-özünü təkrar edir. Səhnəni bu durğunluqdan çıxartmaq və yeni bir təkənə ilə təvəqqüsləndirmək lazımdır. Onun üçün biz ikimiz gənc qüvvələrdən yeni bir kadro düzəldib, yeni bir teatr binası qoymağa çalışacağıq".

Təəssüf ki, onlara yeni teatr yaratmaq nəşib olmayıb.

Maraqlı faktlardan biri də odur ki, Cəfər Cabbarlı İsmayıl Hidayətzadə üçün rollar yazarmış. İsmayıl isə həmişə öz rollarının prototipini axtarmış. Məsələn, Əbdülməli obrazının prototipini şamaxılı bir tamaşaçının simasında tapıb.

Aktyorun ən sevimli rollarından biri də Salamov olub. O, bu barədə belə yazıb: "Salamov pyesdə ən ağır, ən çətin, ən məsuliyətli roldur. Mən etiraf edirəm ki, çoxdan bəri nə səhnəmizdə belə qüvvətli pyes, nə də mənim belə gözəl, qüvvətli rolum olmuşdur..."

Bu da hər şeydə olduğu kimi son: 1 noyabr 1951-ci il - görkəmli aktyor və rejissor, "Qırmızı Əmək Bayrağı" və "Şərəf Nişanı" ordenləri ilə təltif edilən, Azərbaycan SSR Xalq artisti İsmayıl Hidayətzadənin teatrsevərlərdən əbədi ayrıldığı tarix.

İsmayıl Hidayətzadənin Azərbaycan mədəniyyəti qarşısında xidmətləri yalnız yaratdığı zəngin rol qalereyası və uğurlu rejissor işi ilə təmin olunmayıb. O, ilk milli baletimizin - "Qız qalası"nın librettosunun müəllifi kimi də yaddaşlardadır. Opera studiyası da onun səyi ilə yaradılıb.

Bütün ömrü boyu teatrda çalışan sənətkar "Qız qalası", "Almaz" və "Altıncı duyğu" filmlərində də özünün parlaq obrazlarını yadigar qoyub gedib.

2001-ci ildə 100 illik yubileyi təntənəli şəkildə qeyd edilən ölməz sənətkarın bu il anadan olmasından 120 il keçir.

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU,
"Azərbaycan"

Ömür və sənət yolu: özfəaliyyətdən peşəkarlığadək

Təəssüf ki, həyat heç də hər kəsin üzünə həmişə gülmür, elələri olur ki, qapılar üzünə açılmaz, yolları enişli-yoxuşlu, əzəbli, məşəqqətli olur. Belələrindən biri də İsmayıldı. 1917-ci ildə atası rəhmətə getdikdən sonra İsmayıl təhsildən uzaqlaşmaq məcburiyyətində olub və ticarət müəssisələrində pirkəşlik etməyə başlayıb. Elə həmin ildən həm də Bakıdakı müxtəlif dram həvəskarları dərnəklərində aktyorluq edib. Hətta həvəskar kimi tamaşalar da hazırlayıb. Müəllimi Mirzə Rza Vaizadənin "Səyavuş" dramını 1919-cu ildə tamaşaya qoyub. Bununla da görkəmli aktyor-rejissorun peşəkar teatr dəstələri ilə təması yaranıb.

1919-cu ilin payızında müxtəlif teatr truppaları birləşərək "Dövlət Teatrosu" kimi fəaliyyətə başlayanda kollektivin tərkibində İsmayıl Hidayətzadə də olub.

Milli Dram Teatrında 1937-ci ilədək aktyor, son iki-üç ildə həm də rejissor işləyən İsmayıl Hidayətzadə Üzeyir bəy Hacıbəyli-nin "Koroğlu" operasının məşqləri ilə bağlı Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrına rejissor ştatına qəbul edilib. Az sonra isə kollektivə baş rejissor təyin olunub və ömrünün sonunadək burada çalışıb.

Sənətə gəldiyi illərdə onun da əksəriyyət kimi, özünü faciə aktyoru Hüseyn Ərəblinskiyə bənzətdiyini deyirlər. Cəfər Cabbarlının ciddi təhriki ilə İsmayıl Hidayətzadə xarakterik rollar oynamağa keçib

və "Sevil"dəki Əbdülməli bəyin ifasında qazandığı sənət nailiyyətindən sonra bu səpkili obrazların əvəzsiz yaradıcısı kimi şöhrətlənib.

Obrazlar qalereyası yaradan aktyor İsmayıl Hidayətzadənin oynadığı bir-birindən fərqli xarakterli Şərif, Mazandaranski, Əmiraslan bəy, Salamov, Xosrəmməd, Şmaqa, Hacı Qara, Cüce və Şakro, Pyer, Rəmzi, Şeyx Nəsrulla, Baron və s. obrazları səhnə sənətinin incilərindən hesab edilib və yüksək qiymətləndirilib.

Ölməz sənətkar yalnız teatr sənətində özünün qabiliyyət və istedadı ilə parlamayıb. Onun yaradıcılıq bioqrafiyasına bir çox filmlərdə çəkildiyi obrazlar da yazılıb. "Almaz" filminə Şərif roluna çəkilən aktyor yaradıcılığına görə 1933-cü ildə Azərbaycanın Əməkdar artisti adına layiq görüldü. Rejissor axtarışlarındakı nailiyyətlərinə görə isə bu sevimli sənət fədaisi 1938-ci ildə Xalq artisti fəxri adı ilə təltif olunub.

Maraqlıdır ki, səhnə sənətində təqlid heç bir rejissor tərəfindən qəbul olunmayıb. Yəni yamsılama sənətə yad hesab edilib. Lakin İsmayıl Hidayətzadəni hələ həvəskar kimi səhnəyə gəldiyi ilk vaxtlardan "Balaca Ərəblinski" adlandırıblar. Müasirlərinin xatirələrinə görə, o, Hüseyn Ərəblinski-nin sənətinin səhnəsinə elə düşüb ki, qeyri-ixtiyari olaraq oynadığı obrazlarda H.Ərəblinskiyə təqlid edib, sanki onun özü

dum, özümü büsbütün itirdim. O isə yaxınlaşıb, sadəcə, səmimi şəkildə onu təqlid etməməyimi tapşırırdı. Dedi ki, mən rus aktyorlarının oyunlarına baxmalıyam, başqa əsərlərə tamaşa etməliyəm və çalışmalıyam ki, öz oyunumda özgələri təqlid etməyim, özüməməxsus tərzdə oynayım. Bu hadisədən sonra məktəb yoldaşlarım mənə "Balaca Ərəblinski" adını qoydular".

Təəssüf ki, "Balaca Ərəblinski"nin həvəskar səhnə fəaliyyəti uzunömürlü olmur. 1917-ci ildə atası vəfat etdiyinə görə, ailənin böyük oğlu olduğundan, bütün məsuliyət İsmayılın üstünə düşür. O, səhnə barədə yox, kiçikyaşlı bacı-qardaşını necə saxlamaq haqqında düşünür. Lakin bir müddətdən sonra işləri yoluna qoyub yenidən səhnəyə qayıdır. 1920-ci ildən dövlət teatrında işləyir. 1921-ci ildə Voronovun teatr studiyasına daxil olur. Studiya ona çox şey öyrədir. Öncə, onun həvəskar imicini alt-üst edir və peşəkar aktyor kimi tanınır.

Aktyorluq sənətini həvəskarlıqdan peşəkarlığadək öyrənən İsmayıl Hidayətzadə rejissorluğa da maraq göstərir. Azərbaycan teatrında çalışan rejissor İvanovun yanında müavin işləyir. 1926-cı ildə arabir özünü rejissorluqda sınayır. Bu sınaqlar onu teatr ictimaiyyətinə rejissor kimi tanıdır. 1934-cü ildə "Siyavuş" əsərini səhnələşdirmək ona tapşırıqlı.